

۱۳۷۹ / ۱۲ / ۲۰

بسم الله الرحمن الرحيم

مؤسسه عالی پژوهش در برنامه ریزی و توسعه

پایان نامه تحصیلی:

برای دریافت درجه کارشناسی ارشد
مهندسی سیستم های اقتصادی - اجتماعی

موضوع:

معرفی اتحاد پولی - اقتصادی اروپا

و

بررسی روابط تجاری دوجانبه

ایران و اتحادیه اروپا

۱ - ۸۲۸

استاد راهنما:

دکتر مسعود نیلی

استادان مشاور:

دکتر سید احمد رضا جلالی نایینی

دکتر مهدی عسلی

نگارش:

سحر نظامی تفرشی

تابستان ۱۳۷۸

۳۳۲۱۰

ارزشیابی پایان نامه تحصیلی

دفاع نهایی پایان نامه خانم سحر نظامی تفرشی دانشجوی
کارشناسی ارشد مهندسی سیستمهای اقتصادی - اجتماعی با عنوان:

"معرفی اتحاد پولی-اقتصادی اروپا، بررسی

روابط تجاری ایران با اتحادیه اروپا"

در تاریخ ۷/۷/۷۸ و با نمره ۱۸/۵ و درجه عالی مورد تصویب قرار گرفت.

امضای هیأت داوران:

۱- استاد راهنما: دکتر مسعود نیلی

۲- استاد مشاور: دکتر احمد رضا جلالی نائینی

۳- استاد مشاور: دکتر مهدی عسلی

۴- معاون آموزشی

و پژوهشی: دکتر غلامعلی فرجادی

چکیده

اتحاد پولی - اقتصادی اروپا با به جریان افتادن یورو ، پول واحد اروپا ، وارد سومین و آخرین مرحله خود شد . پیش از آن هم شاهد تشکیل بازار واحد اروپا و بانک مرکزی اروپا بودیم . دنیایی که به قولی در این اواخر یک قطبی شده بود به سرعت دوباره به سمت دو قطبی شدن پیش می رود و ابرقدرت جدید هم اتحادیه اروپا است .

علی رغم آن که اروپا به لحاظ سابقه های تاریخی شبه استعماری همواره یکی از بزرگترین طرف های روابط سیاسی و تجاری ایران بوده است ، اما در طی حدود نیم قرنی که از برنامه ریزی تشکیل اتحادیه اروپا می گذرد کمتر در کشور ما به این مسئله توجه شده است . شاید روند تدریجی اصلاحات و تغییرات ، به خصوص در سال های اول تشکیل اتحادیه اروپا ما را تا حدی نسبت به آن بی تفاوت کرده بود . اما سرعت تغییرات در سال های اخیر و به خصوص تشکیل بازار واحد اروپا و حذف مرزهای فیزیکی در داخل اتحادیه و هم چنین تولد یورو توجه بسیاری را به خود جلب کرد .

سعی ما در این پایان نامه معرفی اتحاد پولی - اقتصادی اروپا و نظریات اقتصادی پشت آن است . سپس به طور مختصر ویژگی های آن را بیان خواهیم کرد و بخش اول پایان نامه را با ذکر برخی پی آمدهای مترتب بر آن به پایان خواهیم برد . بخش دوم به معرفی یکی از مهمترین ارکان اتحاد پولی - اقتصادی اروپا ، که همان بازار واحد اروپایی است می پردازد .

بخش سوم را به برآورد یک مدل ساده تجارت دو جانبه برای ایران و شش شریک تجاری بزرگش در داخل اتحادیه اروپا اختصاص دادیم . در پایان سعی ما بر این است تا با توجه به آن چه در دو بخش اول و دوم از اتحادیه اروپا دریافته ایم جمع بندی و پیشنهاد هایی برای حضور پر بارتر در بازار یکپارچه و بسیار رقابتی اروپا داشته باشیم .

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
ix	مقدمه و دلایل انتخاب موضوع
xi	هدف
xiii	منابع داده ها و روش جمع آوری و محاسبه اطلاعات
xiv	نرم افزار
	بخش اول
۱	۱ اتحاد اروپا، انگیزه ها، ویژگی ها، پی آمدها
۲	۱-۱ انگیزه ها
۳	۱-۱-۱ نظریه مناطق پولی بهینه
۷	۱-۱-۲ سند واحد اروپا
۹	۱-۲ ویژگی ها
۱۰	۱-۲-۱ سیستم پولی اروپا EMS
۱۳	۱-۲-۲ سیستم پولی اروپا و اتحاد پولی - اقتصادی
	اروپا EMU
۱۴	۱-۲-۳ گزارش دلور
۱۴	۱-۲-۴ زمان بندی مراحل سه گانه تا رسیدن به
	پول واحد اروپا و اتحاد کامل پولی - اقتصادی

صفحه	عنوان
۱۶	۱-۲-۵ ملاک انتخاب برای ورود به مرحله سوم EMU
۱۷	۱-۲-۶ بررسی شرایط تعیین شده در پیمان ماستریخت برای ورود به مرحله سوم EMU
۲۹	۱-۲-۷ سیاست های پولی و بانک مرکزی اروپا
۳۱	۱-۳ پی آمدها
۳۱	۱-۳-۱ جامعه اروپا و یازده کشور عضو واحد پول مشترک
۳۲	۱-۳-۲ پی آمدهای تکمیل بازار واحد اروپا
۳۳	۱-۳-۳ پی آمدهای شروع مرحله سوم EMU و رواج یورو
۳۴	۱-۳-۴ جامعه اروپا و کشورهای در حال توسعه
۳۷	۱-۳-۵ بازار واحد اروپا و ایران
	بخش دوم
۴۰	۲ بازار واحد اروپا
۴۲	۲-۱ هرم ترجیحات جامعه اروپا
۴۲	۲-۱-۱ قرارداد منطقه اقتصادی اروپا (EEA)
۴۳	۲-۱-۲ قراردادهای اتحادیه ای (Association)
۴۶	۲-۱-۳ قراردادهای همکاری (Cooperation)
۴۸	۲-۱-۴ سیستم جامع ترجیحات (GSP)

صفحه	عنوان
۴۹	۲-۲ بسط جغرافیایی اتحادیه اروپا
۵۴	۲-۳ اثرات بسط جغرافیایی اتحادیه اروپا بر صادر -کنندگان آسیایی
۵۶	۲-۴ تحولات درونی اتحادیه اروپا
۵۹	۲-۵ تجارت جامعه اروپا با کشورهای آسیایی
۶۲	۲-۶ بررسی اجمالی واردات جامعه در بخش های مختلف
۶۵	۲-۷ قراردادهای و قوانین جاری در اتحادیه اروپا
۶۶	۲-۷-۱ پوشاک و منسوجات و حذف تدریجی MFA
۶۷	۲-۷-۲ کشاورزی و تغییرات CAP
۶۸	۲-۸ هماهنگی با استانداردهای جامعه اروپا
۷۰	۲-۹ توصیه هایی برای حضور مؤثر در بازار اروپایی
۷۳	۲-۱۰ تجارت ایران با اروپا
	بخش سوم
۷۶	۳ برآورد مدل تجارت ایران
۷۶	۳-۱ سابقه موضوع
۸۰	۳-۲ مدل تجارت دو جانبه برای ایران
۸۲	۳-۲-۱ روش جمع آوری داده ها و محاسبه متغیرها

- ۸۵ ۳-۲-۲ ساخت ، گسترش و برآورد مدل
- ۹۵ ۳-۲-۳ حل مدل برای سال های ۱۹۹۱ تا ۲۰۰۰
- ۹۷ ۳-۳ جمع بندی و نتیجه گیری

پیوست

- ۹۹ جداول واردات و صادرات و برخی شاخص های
اقتصادی جامعه اروپا و ایران

منابع

فهرست جداول

صفحه	جدول
۱۲	۱-۱ محاسبه ECU
۱۸	۱-۲ وضعیت اعضای اتحادیه اروپا در مقایسه با ملاکهای تعیین شده در پیمان ماستریخت
۲۲	۱-۳ ضریب همبستگی بین نرخ بهره واقعی و نرخ تورم
۵۰	۲-۱ اثرات الحاق اسپانیا و پرتغال بر واردات جامعه اروپا
۶۰	۲-۲ واردات جامعه اروپا از برخی کشورهای آسیایی
۶۲	۲-۳ اثرات آغاز به کار SEM بر واردات جامعه اروپا
۶۵	۲-۴ واردات جامعه اروپا در بخش های مختلف
۷۴	۲-۵ (الف و ب) اثرات آغاز به کار SEM بر صادرات غیر نفتی ایران

فهرست شکل ها

صفحه	شکل
۳	۱-۱ نظریه مناطق پولی بهینه
۶	۱-۲ منحنی هزینه الحاق به یک اتحاد پولی
۷	۱-۳ منحنی های هزینه و منفعت برای الحاق به یک اتحاد پولی
۱۹	۱-۴ مدل باروگوردون برای یک اقتصاد باز
۲۱	۱-۵ اعلام سیاست کاهش نرخ تورم و جا به جایی منحنی فیلیپس
۸۶	۳-۱ نتایج رگرسیون مدل تجارت ایران ، حالت اول
۸۷	۳-۲ نتایج رگرسیون مدل تجارت ایران ، حالت دوم
۸۹	۳-۳ نتایج رگرسیون مدل تجارت ایران ، حالت سوم
۹۰	۳-۴ نمودار میله ای تجارت ایران با شش کشور اروپایی
۹۱	۳-۵ نمودار خطی تجارت ایران با شش کشور اروپایی
۹۲	۳-۶ نمودار خطی تولید ناخالص داخلی به تفکیک کشور
۹۳	۳-۷ نمودار خطی تولید ناخالص داخلی
۹۴	۳-۸ نمودار خطی شاخص روابط سیاسی
۹۶	۳-۹ نمودار خطی مقادیر پیش بینی شده توسط مدل برای حجم تجارت

مقدمه و دلایل انتخاب موضوع

بالاخره اتحاد پولی - اقتصادی اروپا حاصل شد و یازده کشور اروپایی در روز اول ژانویه ۱۹۹۹ رسماً سیاستهای پولی خود را به بانک مرکزی اروپا واگذار کرده و EURO را به عنوان واحد پول خود برگزیدند.

رواج یورو در کشورهای عضو اتحادیه پولی - اقتصادی باعث می شود سالیانه حدود ۶۵ میلیارد دلار از هزینه های مبادله ارز کاسته شود. طی زمانی اندک، یازده بازار اوراق قرضه دولتی به یک بازار تبدیل می شوند که ارزش اوراق آن به دو هزار میلیارد دلار بالغ می شود. به علت افزایش رقابت و کاهش هزینه های مبادلاتی، افزایش امکان انجام پروژه های مطالعاتی بزرگتر..... بر میزان بهره وری و رشد اقتصادی در جامعه اروپا افزوده خواهد شد. اصلاحاتی که انجام خواهد شد برخی از ساختارهای مورد علاقه کشورهای اروپایی نظیر پرداخت سخاوتمندانه انواع مستمری، ساختار بانکها، قوانین کار و ... را دگرگون خواهد کرد. به جای آن یک اقتصاد ۶۴۰۰ میلیارد دلاری که از نظر بزرگی پس از ایالات متحده در جایگاه دوم جهان قرار دارد، به وجود می آید. هم چنین یک سوم تجارت جهانی بر مبنای ارز واحد اروپایی، EURO، انجام خواهد گرفت.

علاوه بر این ها به احتمال قوی پس از چند سال و در صورتی که یورو و بانک مرکزی اروپا بتوانند قدرت و ثبات خود را به جهان نشان دهند، یورو به عنوان یک ارز قوی به عنوان بخشی از ذخایر ارزی بانک ها به کار خواهد رفت. ایجاد یک برابری ۵۰ - ۵۰ بین یورو و دلار به عنوان پول ذخیره باعث جابه جایی ۷۰۰ میلیارد دلار خواهد شد.

البته، حتی بر اساس معتبرترین و خوش بینانه ترین پیش بینی ها، با روی آوردن جهانی به سوی یورو به عنوان پول ذخیره، در آینده ۶۰ درصد از کل پول ذخیره دنیا به دلار باقی خواهد ماند.

شکی نیست که وقوع این مسایل تغییرات بزرگی را در عرصه های اقتصادی، سیاسی و اجتماعی نه تنها در داخل اتحادیه و در سطح اروپا، بلکه در کل جهان در پی خواهد داشت. در این دنیایی که به سمت همکاری های بیشتر، تمرکز، افزایش قدرت رقابت و چانه زنی و استفاده از مزایای اقتصادهای باز با حداقل محدودیت های مقداری پیش می رود، ما در بین درهای بسته خودمان تا چه وقت دوام خواهیم آورد. و آیا اصلاً به بهره بردن از فرصت های پیش آمده و آماده شدن در برابر تهدیدات بالقوه این وضعیت اندیشیده ایم؟

گرچه چند دهه کار بر روی این ایده حجم بسیار عظیمی از ادبیات جهانی را در مورد این موضوع برجای گذاشته اما به جا بود تحقیقات و مطالعات کارشناسی وسیع و دقیقی پیش از وقوع اتحاد پولی اروپا درباره اثر آن بر وضعیت - به خصوص تجاری - ایران انجام می شد.

و این کاری است که نه به صورت وسیع و دقیق، بلکه در حد توان، سعی دارم در این پایان نامه انجام دهیم.

از آن جایی که کمتر به شکل آکادمیک و با بیان تئوری های اقتصادی درباره اتحاد پولی - اقتصادی اروپا در ایران صحبت شده، بخش اول پایان نامه را به تعریف اتحاد اروپا و بیان ویژگیها و پیآمدهای آن اختصاص داده ایم. در این بخش به اجمال به نظریات اقتصادی اتحاد اروپا و بیان گوشه ای از ویژگی ها و پیآمدهای وقوع آن می پردازیم. قسمت آخر بخش اول به بیان پیآمدهای تشکیل اتحاد پولی اقتصادی اروپا و و رواج یورو خواهد پرداخت.

تکمیل اتحاد پولی اقتصادی اروپا و رواج یورو علاوه بر تأثیراتی که در زمینه های تجارت و سرمایه گذاری و خواهد داشت، یورو را به عنوان یک جایگزین بالقوه برای دلار در شکل دهی ذخایر ارزی دنیا معرفی خواهد کرد. این جنبه ای از یورو است که در این پایان نامه بررسی نخواهد شد.

بخش دوم را به معرفی و بررسی ویژگی های بازار واحد اروپا اختصاص داده ایم. در این بخش علاوه بر بررسی SEM، سیستم جامع ترجیحات جامعه اروپا را معرفی کرده و برخی از قراردادهای در داخل جامعه اروپا را به اختصار بیان می کنیم. این بخش با

توصیه هایی برای حضور مؤثرتر کشورهای آسیایی در بازار واحد اروپا به پایان می رسد.

بخش سوم اختصاص به بررسی الگوی تجارت ایران با کشورهای منتخب جامعه اروپا دارد. در این بخش سعی خواهیم کرد با استفاده از یک مدل تجارت جاذبه روابط تجاری دو جانبه ایران را با شش کشور عضو جامعه اروپا تخمین بزنیم. وجه مشخص این مدل حضور یک متغیر بیانگر روابط سیاسی به عنوان یک متغیر توصیفی در مدل جاذبه است. در انتهای این بخش سعی خواهیم کرد تا برای سال های بعد هم با استفاده از این مدل تخمین هایی برای تجارت ایران و اروپا داشته باشیم.

هدف

همان طور که در بخش پیش گفته شد، تشکیل اتحادیه پولی - اقتصادی اروپا انجام حجم بسیار زیادی از تجارت جهانی را بر مبنای یورو در پی خواهد داشت. هم چنین پیش بینی می شود که قدرت رقابت و چانه زنی این اتحادیه در برابر دیگر کشورهای جهان افزایش پیدا کند.

علاوه بر این تشکیل بازار واحد اروپایی به کشورهای داخل این بازار امکانات زیادی را اختصاص داده که به بیان دیگر، محدودیت هایی بر کشورهای خارج از این بازار اعمال می کند.

هدف از این تحقیق پیش بینی تغییرات احتمالی الگوی تجارت ما با اروپا است تا بتوانیم به موقع خود را برای وقوع آنها آماده کرده و قبل از آن که دیر شود سیاست های تجاری مان را با وضعیت جدید وفق دهیم.

در حال حاضر حجم نسبتاً زیادی از تجارت ما با اتحادیه اروپا صورت می گیرد. اما در عین حال بازارهای خلیج فارس و آسیای میانه هم به خوبی پذیرای کالاهای ایرانی بوده اند. با وجود کشورهایی چون اسپانیا، پرتغال و ایتالیا و حتی یونان که دیرتر به اتحاد پولی - اقتصادی ملحق خواهد شد، که همگی در یک یا چند محصول

عمدتاً کشاورزی رقبای قوی ایران در داخل اتحادیه اروپایی هستند، شاید بهتر باشد تا دیر نشده دنبال بازارهای دیگری برای چنین محصولاتی باشیم. علاوه بر این، این خطر وجود دارد که با ادامه تکیه بر اروپا به عنوان عمده ترین وارد کننده صادرات غیر نفتی ایران و به خصوص فرش و پسته توجه ما به صادرات محصولات صنعتی کمتر شود.

از طرف دیگر جنبه های مثبت حضور در بازاری متمرکز و رو به رشد را باید در نظر داشت. بازاری که با رشد چشمگیر اقتصادی اروپا روز به روز تقاضای وارداتی بیشتری خواهد داشت.

علاوه بر این ها باید تحولات آتی جامعه اروپا را هم به دقت پی گیری کنیم. از جمله محدودیت هایی که برای حمایت از کشورهای جنوبی وضع شده بودند و در سال ۲۰۰۴ برطرف می شوند.

در هر حال هدف این تحقیق بررسی امکان وقوع حالات مختلف حضور در بازار اروپا و پیشنهاد راه هایی برای بهره بردن از شرایط مختلف است.

همچنین با توجه به دو بخش اول پایان نامه امیدواریم این تحقیق منبعی - هر چند ابتدایی و خلاصه - برای مراجعه و مطالعه در مورد جامعه اروپا باشد و سرآغازی برای مطالعات جامع تر و کاربردی تر.

از جمله مواردی که به نظر می رسد خوب است مورد بررسی قرار گیرند محاسبه کسب های درآمدی برای کالاهای مختلف و بررسی های درآمد - هزینه ای برای انتقال صادرات غیر نفتی به سمت محصولات با کسب درآمدی بالا مثل میوه های تازه و آب میوه ها می باشد.

زمینه دیگری که می تواند مورد بررسی قرار گیرد محاسبه تغییرات و رشد یا کاهش سهم صادرات ایران در بخش های مختلف کالاهای صادر شده به اروپا است و این که بینیم در کجا سهم خود را از دست داده ایم و رقبای ما در آن زمینه ها چه کرده اند.

مورد دیگر بررسی و کمی کردن روند تغییرات قوانین و مقررات اعمال شده بر صادرات غیر نفتی و واردات کشور است. متغیری که اگر با دقت و به درستی محاسبه شود می تواند توضیح دهنده خوبی برای بیان روند تغییرات تجارت ما باشد.

منابع داده ها و روش جمع آوری داده ها و اطلاعات

آمار مربوط به تجارت کالا از سالنامه های گپیک جمهوری اسلامی ایران استخراج شده اند. در ضمیمه ۱ مقادیر وزنی، ریالی و دلاری واردات کالا و صادرات غیر نفتی ایران از / به هر پانزده عضو جامعه اروپا آمده است، اما در مدل تنها مقادیر دلاری - پس از تبدیل به قیمتهای ثابت سال ۱۹۹۰ - و برای شش کشور منتخب مورد استفاده قرار گرفته اند.

جمعیت کشورها از سالنامه جمعیت شناسی سازمان ملل متحد استخراج شده است. فواصل بین تهران تا پایتخت کشورهای اروپایی را با استفاده از دیسک نوری Microsoft Atlas Encarta محاسبه کرده ایم.

تولید ناخالص داخلی به دلار و به قیمتهای ثابت سال ۱۹۹۰ برای کشورهای اروپایی با استفاده از آمار موجود در IFS و برای ایران با استفاده از آمار مندرج در World Tables محاسبه شده است.

تولید و محاسبه شاخص روابط سیاسی با استفاده از اطلاعات موجود بر روی تلکس های خبری خبرگزاری جمهوری اسلامی ایران انجام شد. در بخش سوم و به هنگام معرفی شاخص روابط سیاسی در این مورد بیشتر توضیح خواهیم داد.

نرم افزار

نرم افزاری که برای حل مدل استفاده خواهد شد نرم افزار eviews است. نرم افزارهای Microsoft Office هم برای ارایه پایان نامه مورد استفاده قرار می گیرند. Microsoft Atlas Encarta برای محاسبه فواصل جغرافیایی مورد استفاده قرار گرفته و از امکانات internet هم برای جمع آوری اطلاعات استفاده شده است.